

7289

Västmanland

Kumla sn

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Larsson, Axel. 1934.

MLA:11 frigel. 19 Rödbröd.

6 H. 4:

lyesmyg. och fröedd med frukt. beteckn.
av S. Holmquist, 1934.

7289

Trägelista 19: Källbröd.

Bevarad för Kumla socken, Över-Tjurbo Härad
Västmanland
Av Axel Larsson, testeris
Efter följande sagesmän: Axel Larsson.

Skräddare Severin Eriksson, född i Vad, Kumla 1855.

Carl Erik Johansson " " " 1866.

Eriksson på Vads åsen, född i Vad, Kumla s:n 1827. Döj 1912

Mer Källström i Engarns by i Kumla, född omkr. 1840. Död.

Per E. Lundin, handl. i Vad Kumla, död omkr. 1910 över 70 år gammal.

dom ät av "trädys" "grödan" (om ett
folk som var mycket förtärligt under 1860-talet)

dom hädr ins i "månrbits"

"bram" i "engån"

Landsm. Upps. 7289

A. Larsson. 1934. KUMLA

VML.

Ar som voro särskilt nära med brist på mat, kallades vanligen svär-ar
svär-ar, de svära åren 1867-68 till ex. Men så kunde man skilja på vät-ar
 dem och sade: "Då ena va vät-ar, å då andra torrar". Men efter dem tör-ar
vart då go-ar, sade de gamla. I Kumula socken inrättades socken = sökenmagasin
magasin framme vid Kumula kyrka år 1750 i ett särskilt uppsatt
 magasin i två våningar. Det stod på sex-åtta stenar, minst en ala från if 9789:49
 marken, med en liten lös trappa, som kunde liggas ner, allt detta för
 att kauset skulle vara riktfrött. Detta magasin var på prästiken lika magasin
 det av mig en gång tecknade gamla spammälsbodero från Kallbrom.
 Det kvarstod på kyrkbacken, fjörkbacken anda till omkring 1883 - 1 fjörkbacken
 84, då dåt jemte en hel del fjörkstäl och gamla fattibössan rens 1 fjörkstäl
 och flyttades, magasinet till en utgård under Ransta Läkri, kallad 1 fattibössan
våsteräng. Början med sparsa gjordes efter kemmatal, och blev då 16 1 sparsa
 tunnor och 20 kappor, men minimum bestämdes till 100 tunnor, men 1 hematät
 vissa är lig nära 300 tunnor inne. Av detta lager läntes ut till utsäde (= hemmatät)
 om. m. åt behövande mot en avgift av 5 kappor pr. tunna, så läntes en 1 kappor
 bonde på väsen 2 tunnor skulle han innan ärets slut återlämna 2 tunnor
 och 10 kappor. Sedan sänktes avgiften till 4 kappor, till 3, för att fram

7289
Landsmålsarkivet Uppsala
Axel Larsson. 1934. KUMLA
VSTM.
3

på 1820-talet bli 2 kupper. Mr magasinsfonden togs till de fattiga, till hjälp åt dem som kom i offika till ex. vid eldsvidan både inom och utom socknen deribland till Tärna å Norrbj i Ålpsland. Men det sig ut som om välmågan ökat fort i socknen, ty före innan magasine rev hade fonden av såd upphört att finnas, man "hadde brö noj". Men de gamla talte om bröbrösten, en tid som dock för Kumla lig tillbaka på 1700-talets slut, ty alla nina nu levande sagesmän säga som Carl Cer. Johansson i vad svara mig d. 11 te maj i år, 1934, "Vaf har väl du hört att man fått äta bröbrö för, då talte för min om," men han var inte mä på den fin, d. v. s. tiden. Men på en del håll i Västmanland, har det sagts mig att man fik ta te bröbrö på 1820-30 dock blott kort period. Men de gamla i Kumla talte i min barndom om haverbrö, som dem fik haverbrö äta och blev häsda i megarna utaf. Men de gamla betonade särskilt i min barndom att man fik vara glä att man fik äta så mycke brö man ville, fram på 1870-80 Tale. "Men då allra värsta var på 67-68 (1867-68) att vi värt utan äta åt kritron", sade en gammal bondgumma från Botke i Kumla. Men fik stilla, fodra hästarna med lör försen mä tallris och svimen med stall-ell- hästjädsl. Alla djur blev utpommade

bröbrö

{
st
ten

glä

"kritron

{
stila
stila
stila

u. föma (om djuren)

Landsmålsarkivet Uppsala 7289
Axel Larsson. 1934. KUMLA
VSTM.

Frgl. 19

Landsm. Upps. 7289
A. Larsson. 1934. KUMLA
VML.

korna mestadels som skrikor notskrikor. Man tog ju även till tak-hal- skrika, f.
 men i jättdarna och gav åt kreaturen kor, oxar, å hästar, så det blev skata, f.
 många hus taklösa de tvära åren. Men när sen jo-åren kom blev det
 foder med halv till Fak, stora halvstuckor i luckarna samt till avsalu
 åt andra sednar. I ballomn gav vi de 6-8 jeltkorna en arkuggen tall-
buska att guava är bark i kvistar på, trots att det gj var brist på verk- gnäva or
 en hå eller halv. Det var för mig att ta en yxa, gå åt skogsbacken, bark o
hugga en tallrumpa, lära hem, och kasta in te jeltren, "för att få hop kvistar
piaffen, på dem", som ägaren sade. Och att man räfsa ihop det bästa tälrumpa
fullbövet på hösken, lade i ämbur, koka upp vatten, hælde på lövet rumpa, f.
 samt lät det stå i dra, tills det kallna, lade en näve gröpe på, samt jeltren
 gav åt kor eller får, var ju endast av sparsamhet. Det inbärgade fodret
 som lag under tak var man rädd om. hinken va lång, och kom bli
marri (marig / d. v. s. bervärlig, noq. Och när snön kom å la sej över marri noq
 allt, var det inte mer å ta ute. Allt gummorna i torpstugor och på små bas
gödar gick å rev ljung som de läro hem, kasta åt korna i läse, eller jäng, m.
kasta inte fären var ju bara att ta reda på allt åttbart åt djuren.
Tar i giron "bjö te för å få i små djur", häst eller oxe, å mer drog ihop åt

Frgl. 19

 Landmarkarkivet
 Axel Larsson. 1934. KUMLA
 VSTM.
 Uppsala 789

olub. sg.	best. sg.	olub. pl.	best. pl.
'jet	'jetn	'jētor	'jētron
'kō	'kōn	'kōr	'kōnon Gb!
'bē	'bē	'bēn	'bēnon n.
'hēst	'hēstn	'hēstar	'hēstana
'shō	'skōn	'skōr	'skōnon Gb!
'bō	~~'bō~~	'bōn	'bōnon n.
'stākarr	'stākay	'stākarr	'stākaron

'lō c 'bōs 'at 'kōnon

Landsm. Upps. 7289
A. Larsson. 1934. KUMLA
VML.

sina skyldlingar konen i fjöse, ä fjörstakaren i kätten fjörfjätten, djuv hånson
som enligt mor i husets uttaga, alldrig far tänkte på eller säg te.

Men sig man på med vilken pedantisk noggrannhet de gamla tog vat
reda på vart eviga strä, som det hette, både foder och säd, gick ä plöcka eviga strä
upp allt spiltt, plöcka ax på åkern sen säden körts in o. s. v. förstår
man, att det varit som en gammal förbror sade, när jag var barn: föder, sä

"Dä va sämre för," det hade varit sämre för folk. En bonde som hade
säd till salu 1868, skändes inte att på vären begära femtio (50) kr.

för en tunnna sig, d. v. s. gammal tunna om 32 kappar. Men folk hade
inga pengar, och sen kom ju ryssmjölet, till Västerås hamn, m. fl. ryssmjölet
andra hamnar. Folk från Kumla för dit och köpte av detta som kom
inlastat i skutan i stora säcker av bast. Folk tog dessa säcker till skuta, f.
mattor, och sen talte de om en matre ryssmjöl på 68 ä 69 på vären.

"Dä va då en välmyrad sak ryssmjölet"

Men då under vörören vor sodkenen övertropad av utkunnade tiggare tigars
små ä stora från Dalarna med flera platser, som ansåg Kumla sadken skrävka
som ett paradiset der folk fick äta sig "niätta te varje kväll" om de också
fick skrävka i sig lite mätta sä, d. v. s. mjölet efter säden som mättat.
mätta sä

liads 'k_a to 'f_og ; 'f_orka

da va 's_amor. 'f_or

'tiqig_ubar Oh!

'skr_av_utan = en svältsjukdom på både
'f_ott o 'f_o : rhin_u
fotta vid benen.

Landsm.Upps.7289
A.Larsson.1934.KUMLA
VML.

Landsmålsarkivet Uppsala 7289
Axel Larsson. 1934. KUMLA
VSTM.

6/ Sådets mätta ju innan man fick in då lille som blev 1868, så det väkte
 ut länge gröddlar. Skrädder Eriksson var med att mätta brö
 då, man fick röra ihop av både råg havre, kern m. m. sade han
 bara man fick ihop te en lulle och kora in i ugnen. Han var hungrig
 som en notorna varg, och blev skickad av sin far en halv mils väg
 till Hallsta gästgivargård att köpa ett kvarter brännvin. Der fanns
 mat i stora köket, han kände matoset ända ner i magen, "då luteta
 så gott, ä jag var så hungrig så du kann allri tänka dig något derät."
 Så ungefär yttrade han sig vid ett besök hos mig i Gustavsberg månd.
 d. 28 maj i år 1934, och tillade, "nu är jag 79 år men minns det som
 i går." Men ifrån att vara storbonde på 300 tunnland i land, blev
 fadern, Eriksson på vads äsen, utfattig. Och den nu 79 årige skräddern
 fick ut ä tjena sitt brö i skräddartära 12 år gammal.

Gustavsberg 1 juni 1934.

Axel Larsson.

6
 { mätta
 mätta
 mätta
 -grödd
 { utifrån
 varj
 tom. 'hungerig'
 är 'varg'

'svingel på 'rågon nissa är
även mjätörkor (i Kumla)

förehan nå ytterst obetydligt ¹ i nu där
(= för i tiden)

Landsm. Upps. 7289
A. Larsson. 1934. KUMLA
VML.